

Překonat fragmentaci

Overcome Fragmentation

Ing. Pavel Holubec

ABSTRACT:

Modernization of the society is ever more intense and in ever more global scale inscribed into the territory. The result is fragmentation of society and of territory. The fragmentation is socially, economically and environmentally unsustainable. Public support of private car transportation and of free market with land and real estate is only worsening these problems. Overcoming the multifaceted fragmentation is key issue of contemporary times. The necessary first step is the fundamental reconstruction of public space as a focus of social events and as a place of the resolution of social conflicts as well.

ABSTRAKT:

Modernizace společnosti se stále výrazněji a ve stále globálnějším měřítku vepisuje do území. Výsledkem modernizace je fragmentace společnosti i území. Tato fragmentace je neudržitelná společensky, ekonomicky i environmentálně. Veřejná podpora individuální automobilové dopravy a volného trhu s půdou i s nemovitostmi tyto problémy výrazně zhoršuje. Překonání mnohorozměrné fragmentace je klíčovým úkolem dnešní doby. Nezbytným prvním krokem je fundamentální obnova veřejného prostoru jakožto ohniska společenského dění, které bude i místem řešení společenských rozporů.

Úvod: společnost a území

Člověk a příroda, společnost a území: souvislost a vzájemnou provázanost těchto dvou komplexně strukturovaných celků chápeme přinejmenším intuitivně. Taktéž si uvědomujeme, že vztah moderního člověka k přírodě je zprostředkovaný: přírodu (tj. daný svět) vnímáme brýlemi vzdělání a vědy, využíváme skrze složité systémy extrakce a distribuce zdrojů a měníme pomocí strojů, nástrojů a komplexních technologií tak, že mezi moderní společností a přírodou se rozkládá svět umělý, lidmi vytvořený, jehož ohniskem je moderní město. Moderní společnost je společností městskou a společenské vztahy se zhmotňují v prostorové struktuře území [1].

Pro další diskusi si ujasněme pojmy: *společností* a její *strukturou* máme na mysli to, co je z různých úhlů pohledu předmětem sociologie, politologie, ekonomie, antropologie či historie. Reálně je sice nemožné tyto aspekty společnosti oddělit, analyticky to ale smysl má. *Moderní* společností máme na mysli společenskou strukturu, která se ustavila na počátku novověku v Evropě a která se v následujících stoletích rozšířila po celé Zeměkouli. *Struktura území* zahrnuje síť lidských sídel a jejich vnitřní členění, na něž navazuje struktura lidmi využívané krajiny. *Příroda* je

lidmi nevyužívaná danost (tj. příroda, která prostě je, existuje bez lidského přičinění), ať už živá či neživá. Zatímco *osidlování* je proces přeměny přírody na území, *výstavba* je proces přeměny území: změna jeho struktury.

Následující diskuse vychází z teze o provázanosti struktury moderní společnosti se strukturou území. Zkoumáním území se tak dozvídáme cosi podstatného o společnosti. Ale i naopak, zkoumáním společnosti se dozvídáme mnohé o struktuře území, o jeho využití a jeho přetváření.

Proces modernity: dlouhodobě stabilní rysy

Pro pochopení současné struktury využívání území a v něm probíhajících procesů výstavby začneme od charakteristiky současné společnosti. Vyděme od autorů, kteří se pokoušejí o syntetizaci širokého spektra empirických i teoretických poznatků a kteří se zároveň nějakým způsobem dotýkají problematiky území.

Pro Gilberta Rista je klíčovým pojmem *rozvoj* (angl. *development*), který definuje takto:

„'Rozvoj' sestává ze sady praktik, jevících se občas jako vzájemně rozporné, které vyžadují – pro reprodukci společnosti – všeobecnou transformaci a destrukci přírodního prostředí a sociálních vztahů. Jeho cílem je zvýšení produkce komodit (zboží a služeb), poháněné prostřednictvím směny k uspokojení efektivní poptávky.“ [2, p.13]

„Po zhruba dvě století, jak jsme viděli v širokém náčrtu, vedl charakteristický proces jednu část světa po cestě 'rozvoje'. Během posledních padesáti let se tento proces snažil zachovat svůj postup tím, že do toho zapojit zbytek lidstva. Výše uvedená definice má tu výhodu, že popisuje historický fenomén, syntetizuje to, co spojuje množství rozličných praktik, a zároveň ukazuje, jak obtížně jiné formy společenské organizace přežívají na okrajích dominantního systému.“ [2, p.18]

Velice obdobně zní Harveyho pojetí kapitálu:

„Kapitál je proces, nikoli předmět. Je to proces reprodukce sociálního života prostřednictvím produkce komodit, do kterého jsme ve světě pokročilého kapitalismu všichni intenzivně zahrnuti. Pravidla jeho vnitřního fungování zajišťují, že jde o dynamický a revoluční způsob společenské organizace, neustále a bez odpočinku přetvářející společnost, v níž je zakotven.“ [3, p.343]

První důležitý závěr zní: moderní společnost, rozšířená dnes po celém světě, se reprodukuje skrze produkci komodit. Toto je jedna z jejích základních charakteristik, s níž přišel Karel Marx už před zhruba 150 lety, a která stále platí. Druhý důležitý poznatek, je, že „reprodukce moderní společnosti vede k transformaci a destrukci přírodního prostředí a sociálních vztahů“.

Základní vlastnosti moderní společnosti, které jí odlišují od společností tradičních, uvádí Keller [4, p.60-64]. Jde o čtyři procesy: vysoký stupeň generalizace společenských vztahů (společenské vztahy se stále méně váží na konkrétní lidi a

situace), proces individualizace (nárůst významu jednotlivce), funkční diferenciaci společnosti a relativně vysoký stupeň racionalizace (takové uspořádání skutečnosti, jež zvyšuje předpověditelnost a ovladatelnost jejího vývoje). Tyto čtyři procesy, jejich vzájemné posilování a umocňování vedou k tomu, že je moderní společnost stále abstraktnější, nesourodější, specializovanější a účelovější. Tyto charakteristiky jsou vnitřně ambivalentní až konfliktní a také mohou být interpretovány značně odlišným způsobem – což vede, v souladu s Harveyho názorem, k velké dynamice moderní společnosti. Moderní společnost tak paradoxně, kromě strukturní stability, charakterizuje i permanentní změna, neustálá modernizace. Pro adekvátní pojmové zachycení tak může být vhodnější hovořit o *procesu modernity*.

Na základě nejrůznějších aspektů tak různí autoři rozlišují společnost moderní a postmoderní, industriální a postindustriální, modernitu klasickou a reflexivní atd. Bez toho, abychom zabíhali do velkých detailů, budeme nadále odlišovat pouze tyto druhy společenských uspořádání: společnosti předmoderní od moderních a rámci modernity její první a druhou fázi. První rozlišení velmi podnětným způsobem přibližuje Wallerstein: „kdykoli došlo v předmoderních systémech ke skutečné změně, byla ospravedlňována tím, že žádná změna nenastala. Kdežto v moderním světě, kdykoli k žádné opravdové změně nedojde, je to ospravedlňováno tvrzením, že ke změně došlo“ [5]. Rozlišení dvou fází v rámci modernity se snaží poukázat na fakt, že i v rámci značně stabilní společenské struktury došlo během posledních desetiletí k dalekosáhlým změnám, takže starší teoretické i praktické poznatky je nutno přinejmenším kriticky přehodnotit.

Proces modernity: charakter současných společenských změn

Když už jsme stručně načrtli to, co se v moderní společnosti nemění, pokusme se na tomto základě zodpovědět také na otázku: co se v současné společnosti vlastně děje? Které změny charakterizují dnešní dobu? Analyticky budeme postupovat ze dvou směrů, které se následně pokusíme propojit. Nejprve načrtneme změny probíhající ve společnosti a následně budeme analyzovat to, co se v poslední době buduje: kde a proč dochází k nějaké výstavbě, a tedy i ke změnám ve struktuře území.

Jan Keller píše: „Opouštíme společnost spojitě odstupňované nerovnosti a zapadáme stále hlouběji do naprosté majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti“ [6, p.9]. Svým způsobem to není nic nového, neboť nesouměřitelnost sociálních pozic „byla charakteristickým rysem společností tradičních a stála i na počátku modernity“. „Až do poměrně nedávné doby byl ovšem vývoj moderní společnosti nesen snahou překlenout propastné výchozí nesouměřitelnosti a nahradit je pouhou jemně odstupňovanou nerovností“ [6, p.10]. To, k čemu společenský vývoj ve světovém měřítku směřuje, lze podle Kellera jednoduše znázornit obrazem

„tří sociálních světů, které se od sebe oddělily a žijí každý v jiné sociální realitě. Zcela nahoře vidíme elitu vykazující všechny znaky nejen třídy o

sobě, ale také třídy pro sebe. Ve svých nejvyšších a nejprivilegovanějších patrech silně připomíná kastu, která se uzavřela ve své exkluzivitě. Naopak zcela dole, v jakémsi suterénu společnosti, směřují rostoucí počty lidí každý sám a odděleně do jakési nestrukturované podtřídy. Padají do ní naprosto individualisticky všichni ti, kdo v podmínkách globalizované ekonomiky nejsou dost dobří ani k vykořisťování. A uprostřed mezi oběma póly zahlédneme pestrou směs více či méně vyprofilovaných statusových skupin středních vrstev, které soupeří o místo na slunci, i když pomalu začínají chápat, že ti nahoře se jim budou vzdalovat do výšin stále nepředstavitelnějších, zatímco k těm zcela dole mohou mít už brzy oni sami a zvláště jejich potomci až nepříjemně blízko.“ [6, p.174]

„Základem veškeré logiky tří sociálních světů je rozdělení na ty, kdo jsou v rámci systému skutečnými držiteli moci a vlivu, dále na ty, kdo jsou z hlediska potřeb mocných a celého systému jakkoliv využitelní, a konečně na ty, které ti nahoře, ani ti uprostřed prakticky k ničemu nepotřebují.“ [6, p.196]

Podle Kellera se v sociologii už dlouhou dobu vedou spory týkající se různých aspektů povahy a fungování tohoto systému, např. zda má systém své vlastní potřeby, či zda jen naplňuje potřeby mocných a rezonuje s nimi; zda systém přináší svým členům obecně více komfortu a blahobytu, či zda pro ně znamená především více závislosti a manipulace; a zda má pro fungování tržního systému nějaký význam existence vyloučených. Vcelku však prý panuje shoda na tom, že pro hladké fungování moderní společnosti musejí být splněny minimálně tři podmínky: 1) „pozice horních vrstev musí být legitimní, musí být přijatelně zdůvodněna v očích zbytku společnosti“, 2) „střední vrstvy by měly mít pocit, že jsou za své služby mocným adekvátně odměňovány a že jim systém přináší více výhod než nevýhod. Musejí mít důvěru v to, že do budoucna budou tyto výhody spíše stoupat, takže jejich potomci na tom budou lépe než oni“, 3) „dolní vrstvy musí mít šanci, že nebudou trvale přebytečné, nýbrž budou do systému integrovány“ [6, p.166-8]. Prakticky všechny tři podmínky jsou v současnosti stále méně naplňovány. Rozhodující pro další vývoj bude situace a postoj středních vrstev.

„Dosavadní reakce středních vrstev, teď směs individualistické zahleděnosti do sebe a snahy bezohledně si polepšit na úkor těch, kdo stojí níže než ony, sice naprosto vyhovuje vrstvám horním, střední vrstvy však sráží morálně i materiálně stále hlouběji.

Pokud se statusové skupiny středních vrstev (od odborářů přes státní zaměstnance až po nezávislé profese a drobné podnikatele) nedohodnou na společném postupu, půjde s velkou pravděpodobností vývoj zpět k modelu sociální polarizace třídní společnosti. Součástí takového společného postupu by muselo být zachování sociálního státu a posílení veřejného sektoru, bez něhož si střední vrstvy nemohou udržet důstojný status a ti pod nimi ho nemohou opět získat. Pokud nenajdou střední

vrstvy způsob, jak postupovat v této věci společně s ostatními, dovede to společnost do stavu, na který doplatí všichni společně.“ [6, p.198-9]

Moderní společnost tak (nejen) podle Kellera stojí na významném rozcestí. Situace si žádá změnu, protože na pasivitu a pouhou setrvačnost doplatí ve výsledku všichni. Problém je v nesouměřitelné moci dobře organizovaných vyšších vrstev na jedné straně a ve fragmentaci středních a nižších vrstev na straně druhé: je nutné najít společnou řeč, zorganizovat se a provést racionální společenské změny.

Proces modernity: výstavba v posledních desetiletích

Tolik stručně ke směřování a rozporům ve společnosti. Nyní pohlédněme na komplementární stránku téhož procesu modernity, totiž na změny ve struktuře území. Co se v posledních několika desetiletích postavilo a co se staví dnes? Do jakých projektů jsou investovány soukromé či veřejné peníze, tj. lidská práce a invence?

Celosvětově je nejvýznamnější výstavba globálních metropolí [7, 8]. Tato výstavba má ale charakter *nerovnoměrného geografického rozvoje* [9] a to jak v měřítku globálním, regionálním tak i lokálním. Prostředky investované do území v různě vyspělých zemích jsou nesrovnatelné. V rámci jednotlivých zemí jsou obvykle značné peníze alokovány do rozvoje hlavních měst a do míst intenzivně zapojených do globální ekonomiky (výrobní a exportní zóny, extrakce surovin, dopravní infrastruktura). V rámci jednotlivých metropolí, metropolitních regionů i menších měst jsou stále k častěji k vidění 'ostrovy bohatství' (gentrifikovaná centra měst, turistické zóny, obchodní distrikty, uzavřené komunity), ale i 'kapsy chudoby' a vyloučené regiony (segregovaná gheta, deindustrializované regiony, slumy, chátrající městské čtvrti).

V návaznosti na předchozí kapitolu tak lze konstatovat, že v globálním měřítku je budován *jeden svět*, dostupný především pro elity: jsou to pečlivě udržovaná a od mnoha rušivých vlivů odstíněná městská centra, parky, čtvrtě a letoviska, intenzivně propojená dopravní a telekomunikační infrastrukturou (mezinárodní letiště, rychlovlaky a dálnice), vybavená luxusními obchody, specializovanými službami, hotely, kulturními institucemi. Celá řada staveb je unikátní a navrhovaná světoznámými architekty, velmi často jde o význačné stavby, umožňující zároveň snadno odlišit jednu metropoli od druhé. Je to prostor blízkosti: pokud si to můžete finančně dovolit, přelétávání mezi zeměmi a kontinenty se snadno stane vaším denním chlebem – ba co víc, je to i vnějším atributem příslušnosti k elitě (kterou se často alespoň vnějškově, např. dovolenou na exotických místech, snaží napodobit i vrstvy střední).

V pozadí tohoto mediálně všudypřítomného *jednoho světa* je anonymní a snadno zaměnitelný svět předměstí a suburbií, sloužící k zajištění 24-hodinového fungování světa elit. Tyto rozsáhlé městské oblasti jsou domovem lidí a sídlem institucí, firem a korporací, které slouží k implementaci záměrů a rozhodnutí elit, stejně jako k zajištění každodenního fungování moderního města i společnosti jako celku. Samostatnou kapitolou je výstavba a údržba sítí, které zásobují globální metropole a

potażmo i *jeden svět* vším potřebným: energií, surovinami, výrobky, lidmi, službami, informacemi. Je třeba mít na paměti, že síť, to není jen infrastruktura a další materiální vybavení, to je především síť sociálních vztahů. Manuel Castells [10, 7] toto velmi podrobně rozebírá a mluví právě o vynořující se *společnosti sítí*, jež pro něj představuje klíčový pojem pro pochopení současných změn území i společnosti. Jakákoli síť je definována 1) pravidly, jimiž se řídí, a 2) topologií: polohou uzlových bodů a strukturou jejich spojnic. Pravidla sociální sítě jsou v jistém smyslu *kulturou* dané sítě. Přístup do sítě, v níž se pohybují elity tak např. vyžaduje nejen náležité bohatství, ale také osvojení příslušné kultury – kulturní kapitál v původním pojetí Pierra Bourdieu [11, p. 176-8]. Pokud Castells popisuje společenskou strukturu jako síťovou adekvátně, rýsuje se před námi podle Kellera „refeudalizace“ společnosti, barbarizace a regres modernity [4, p.149].

Indikátorem takovéto barbarizace je skutečnost, že stále více zásadních společenských rozhodnutí se děje netransparentně za zavřenými dveřmi v úzkém okruhu vyvolených či mocných. Význam veřejného prostoru klesá, neboť parlamenty, veřejná prostranství i nejrůznější média jsou stále méně těmi místy, kde se rozhoduje o osudu společnosti. Veřejná prostranství jsou zastavována zařízeními pro komerční i politickou reklamu, média slouží spíše jako nástroje propagandy. Pokud se ve veřejném prostoru opravdu o něčem rozhoduje, mají do něj přístup pouze někteří 'vyvolení' – a to bez ohledu na výsledky voleb. Občané mají ve stále větších počtech oprávněný pocit, že jejich hlas není v rozhodujících debatách slyšet, natož aby byl respektován.

Jak to ovšem souvisí s výstavbou? Se stavěním v onom materiálním smyslu, kdy dochází k přesunu cihel, betonu, skla a oceli? Tak, že veřejný prostor je privatizován, zastavován a zaplňován budovami, zařízeními a činnostmi, které slouží zájmům úzkých skupin obyvatel. Jedním z nejvýznamnějších jevů v tomto duchu, relativně málo vnímaným – snad kvůli své všudypřítomnosti – je zábor veřejných prostranství a alokace veřejných prostředků pro individuální automobilovou dopravu. Ačkoli je používání osobního automobilu, přinejmenším v ekonomicky rozvinutých zemích, široce rozšířené, přeci jen si ho ne každý, z nejrůznějších důvodů, může či chce dovolit. Přesto jsou ale z veřejných rozpočtů vynakládány enormní částky na rozvoj automobilismu (výstavbu a údržbu silnic, dálnic, parkovišť, nehledě na onu skrytou infrastrukturu ropovodů a rafinérií, či vojensko-politické intervence v zemích vyvážejících ropu), před nimiž obvykle blednou prostředky vynakládané jak na rozvoj hromadné dopravy, tak na infrastrukturu pro cyklisty a pěší. Mnoho urbanistů má oprávněný pocit, že města nejsou stavěna pro lidi, ale pro auta.

Americký model poválečného ekonomického rozvoje, založený na kombinaci výstavby dálnic z veřejných prostředků a státní podpoře suburbánního bydlení, byl naklonován po celém světě. Automobilky byly dlouhá léta tahounem ekonomického rozvoje, nejprve v USA, pak v Německu a Japonsku, a ještě později v celé řadě dalších zemí. Spotřeba domácností, od nábytku po elektroniku a hračky, po čase pouze převzala štafetu. Není těžké vysledovat, jak postupující individualizace vede

ke stále větší spotřebě (a tedy i růstu hrubého domácího produktu): nejprve auto do rodiny, později pro každého jejího člena. A stejný příběh lze v poslední době vysledovat třeba u telefonů a osobních počítačů. Jakmile je saturována poptávka po jednom typu zboží (např. proto, že auto už má prakticky každý dospělý pracující Američan), jsou hledány nové produktové řady.

Systémově důležitý atribut výstavby v posledních desetiletích je fakt, že nemovitosti se staly snadno obchodovatelnou komoditou. A to nejen budovy, ale i pozemky. Stavebnictví, developerská činnost a obchod s nemovitostmi se velmi rychle staly důležitým tahounem ekonomiky. Zlomový okamžik nastal tehdy, kdy produkce domů přestala uspokojovat pouze potřebu lidí po bydlení, ale kdy se nemovitosti staly také investicí, která se navíc každoročně nadprůměrně zhodnocovala. Bylo zkrátka zaděláno na realitní bublinu a následnou finanční krizi.

Moderní podoba území zosobňuje tendence v moderní společnosti

Vraťme se nyní k tomu, co jsme se dozvěděli o společnosti a území. Co se v současné době ve společnosti i v území vlastně děje?

Zdá se, že proces modernity už do svého fungování zapojil celou zeměkouli: za účelem nastolení a udržení moderních společenských vztahů, jež vyžadují zvyšování produkce komodit, došlo k mobilizaci ohromných lidských i Zemských zdrojů, které vedlo k dosud historicky nevídanému přetvoření zemského povrchu. Atributy přisuzované moderní společnosti lze ve stále větší míře vyčíst i v území, které je stále komodifikovanější, abstraktnější, nesourodější, specializovanější a účelovější.

Proberme si tyto atributy jeden po druhém. Zezbožnění území lze pozorovat v tom, že ho stále snadněji bereme jako volně obchodovatelnou nemovitost. Osobní vztah k půdě, kořeny, city, tradice, specifické, či komerčně nevýdělečné využití – to vše je zezebožnění území na překážku. Abstrakce se projevuje např. v tom, že vymýšlíme a zavádíme stále sofistikovanější způsoby evidence a správy území: hraniční kameny a meze nahradily pozemkové mapy a ty zase elektronický GIS a ortofotomapy. Nesourodost území lze nejlépe hledat v globálních metropolích, kde díky jejich překotnému společensko-ekonomickému rozvoji nalezneme jak stopy většiny historických epoch (historická jádra měst – ať už ve formě turistického disneylandu, zakonzervovaných památek, anebo chátrajících budov – různá uliční schémata, stavební slohy i současné využití budov), tak stopy kultur z nejrůznějších částí světa (zakonzervované v muzeích, chované v zoologických zahradách, ale i aktuálně žité v nejrůznějších etnických a národních komunitách), tak prvky nejroztodivnějších institucí, firem, infrastruktury a společenských subsystémů. Specializace území je taktéž patrná ve zmiňovaných metropolích, ale lze ji pozorovat i v mezinárodní dělbě práce, monokulturní produkci hospodářsky významných plodin či vydělování stále dalších subsystémů, zajišťujících chod společnosti (např. doprava: už to nejsou jen ulice, po nichž se původně přepravovali jak lidé, tak většina zboží, ale silnice, železnice, metro, letiště, přístavy, trubní vedení ...). Účelovost, racionalita využití území má velmi často ekonomickou dimenzi: co nejlepší zhodnocení území,

nemovitosti se projevuje v odsunu nejrůznějších prostorově náročných činností na periferii měst, např. minimalizaci skladových prostor v obchodech v centru měst a budování logistických center u dálničních křižovatek; přizpůsobování produkce plodin aktuálním dotacím a světové poptávce spíše než vlastnostem půd.

Kromě těchto „tradičně moderních“ atributů, však v území stále snadněji objevíme i Kellerem tematizovanou nesouměřitelnost a oddělené světy. Obojí je přitom mnoha důmyslnými způsoby maskováno. Společným výsledkem nesourodosti, specializace, účelovosti a komodifikace je tendence k fragmentaci území. Tento fakt potvrzuje i publikace OSN *Stav světových měst 2010/2011 – Města pro všechny: přemostění urbánních trhlin*:

„Ve většině městských oblastí rozvinutého světa je segmentace prostoru po různé účely poměrně viditelná, a to i přesto, že sociální různorodost a smíšené využití zůstávají široce rozšířené. S tím kontrastuje mnoho měst v rozvojovém světě, kde je oddělení využití a stupňů prosperity tak zřetelné, že zatímco bohatí žijí v dobře obslužených sousedstvích, uzavřených komunitách a dobře postavených a úředně schválených sídlech, tak chudí jsou uzavřeni do vnitroměstských či mimoměstských, úředně nelegálních, sídel a slumů.“ [12, p.4]

Specifický způsob propojení jednotlivých fragmentů – pomocí nejrůznějších dopravních a komunikačních sítí – konstituuje právě ony oddělené světy. Spolehlivé mapy těchto světů neexistují. Jedním příkladem za všechny budiž turistický průvodce Lonely Planet, ukazující svět a jeho zákoutí z pohledu turisty. Jak ale vidí svět např. akademičtí pracovníci? Mezinárodně migrující pracovníci v různých oborech? Internetové komunity? Jaká je mapa světa pro různé druhy zboží? Jak vypadá Castellsův *prostor toků* [10]? Zde ani zdaleka nevystačíme s politickou mapou světa a pravděpodobně ani s klasickými 2D mapami. Lze se také ptát, které mapy nám o struktuře moderního světa něco podstatného odhalují a které naopak cosi zakrývají?

Překonat fragmentaci: zaměřit se na tvorbu veřejného prostoru

Výše zmiňovaná publikace OSN [12] ukazuje mnoho způsobů, jak překonat urbánní a společenskou fragmentaci. Rist [2, p. 162] sice namítá, že OSN z řady důvodů postupně resignovala na víru v to, že zásadní obrat k lepšímu je dosažitelný, a dala se především na zmírňování těch nejpálčivějších problémů, leč souhrn aktuálních doporučení přinejmenším ukazuje cestu. A tou je podpora společenských „hnutí zdola“, opřená o lidská práva, „právo na město“ a synergické provázání čtyř základních dimenzí inkluzivního města: oblasti sociální, politické, ekonomické a kulturní.

Pokud tento přístup spojíme s Kellerovým voláním po zachování (či vytvoření) jemně odstupňované společenské nerovnosti, namísto naprosté nesouměřitelnosti, lze se dobrat k tomu, že v oblasti výstavby a organizace území je nutno se zasadit o fundamentální obnovu (či vytvoření) veřejného prostoru. Skutečný veřejný prostor je totiž místem, kde se mohou všichni členové společnosti setkávat jako rovní a který

zároveň (dopravně, komunikačně i sociálně) propojuje ony oddělené fragmenty území i společnosti. Dvě základní formy veřejného prostoru jsou veřejná prostranství (ulice, náměstí, parky) a prostor v médiích (televize, noviny, webové portály). Je třeba se zasadit o to, aby se veřejný prostor stal ohniskem společenského dění, diskuse a rozhodování. A také o to, aby byl skutečně přístupný všem. O toto zpřístupnění je potřeba se snažit ve všech společensky relevantních rozměrech: jak těch, které jsou jmenovitou součástí listiny základních práv a svobod (která zakazuje diskriminaci-vyloučení na základě pohlaví, rasy, jazyka, víry ...), tak těch, které jsou specifické pro příslušné formy veřejného prostoru (odstranění bariér, které komplikují přístup dětí, starších lidí, či lidí se zdravotním postižením na veřejná prostranství; zvyšování jazykových, komunikačních či statusových kompetencí, které brání přístupu do médií).

Prostupnost území a neexkluzivní dostupnost veřejného prostoru se jeví jako dva základní požadavky pro orientaci společenských snah v územní problematice. *Jeden svět pro všechny*, namísto jednoho světa pro vyvolené a všehoschopné, to by mělo být oním dohledným cílem. Nesmírně důležitá je přitom otázka po struktuře tohoto inkluzivního světa-veřejného prostoru. Lze předpokládat jeho rozmanitost v různých měřítkách (lokální, regionální, globální) i územních kontextech. V rámci měst a městských aglomerací by mělo jít o prostor souvislý, spojitý, primárně orientovaný na chodce, poté na cyklisty, hromadnou dopravu a až na posledním místě na dopravu individuální. Důvodem tohoto pořadí je společenská přínosnost a environmentální udržitelnost. Chodci mají největší možnosti vzájemného sociálního kontaktu, s řidiči automobilů naprosto nesrovnatelnou. A obdobně ekologická stopa – ta je nejmenší u cyklistické dopravy (která je oproti chůzi znatelně rychlejší a umožňuje překonání násobně větších vzdáleností).

V závěrečném pokusu o shrnutí zdůrazníme, že je třeba se aktivně a společně postavit růstu, rychlosti a moci. Nahradíme nefunkční mantru rozvoje důrazem na vzájemně provázané základní lidské potřeby (např. v podání Manfreda Max-Neefa [13, 14]) – jejichž uspokojení, překonání různých typů frustrace, s přednostním využitím místně dostupných zdrojů, se jeví jako mnohem schůdnější cesta k uskutečnění lidského potenciálu, nežli bezhlavé kopírování specifických rozvojových modelů některých západních zemí.

LITERATURA:

- [1] HOLUBEC, P.: *The Process of Modernity and its Materialization in Spatial Structure of Territory*, In: Workshop W2-2010. Prague: CTU, 2010, p. 114-123. ISBN 978-80-01-04675-3.
- [2] RIST, G.: *The History of Development, From Western Origin to Global Faith, 3rd edition*, Zed books, London & New York, 2008, ISBN 978-1-84813-188-0.
- [3] HARVEY, D.: *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell Publishers, 1989.

- [4] KELLER, J.: *Teorie modernizace*, Sociologické nakladatelství, Praha, 2007, ISBN 978-80-86429-66-3.
- [5] WALLERSTEIN, I.: in RIST, G.: *The History of Development, From Western Origin to Global Faith, 3rd edition*, Zed books, London & New York, 2008, p.150-151, ISBN 978-1-84813-188-0.
- [6] KELLER, J.: *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*, Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2010. ISBN 978-80-7419-031-5.
- [7] HOLUBEC, P.: 2011, *The Rise of Global Metropolises*. In: *Výstavba na brownfields*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2011, p. 31-48. ISBN 978-80-01-04732-3.
- [8] HOLUBEC, P.: 2009, *Vliv globalizace na územní rozvoj: zhodnocení teoretických přístupů*. In: *Člověk, stavba a územní plánování III.*. Praha: ČVUT, 2009, s. 84-99. ISBN 978-80-01-04293-9.
- [9] HARVEY, D.: *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*, Edinburg University Press, 2001, ISBN 0-7486-1540-7.
- [10] CASTELLS, M.: *The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume I: The Rise of the Network Society*, 2nd edition Wiley-Blackwell, 2010.
- [11] ŠUBRT, J., BALON, J.: *Soudobá sociologická teorie*, Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2457-7.
- [12] OYEYINKA, O. et. al.: *State of the World's Cities 2010/2011 - Bridging the Urban Divide*, UN-Habitat, Nairobi, 2010, www.unhabitat.org
- [13] MAX-NEEF, M. A.: *Human Scale Development: Conceptions, Application and Further Reflections*, The Apex Press, 1991, pp. 13-54.
- [14] HOLUBEC, P.: *Global Metropolises and Human Scale Development*. In: *Workshop 2011 [CD-ROM]*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2011, p. 1-4.